

ומשוררים צעירים בולטים, שהיו קרובים לליבם, כמו **בדר שאכר אל-סיאב** (1924-1964), **עבד אליהאב אל-ביאתי** (יליד 1926) ו**בלנד אל-חידרי** (יליד 1926) היו, בראשית דרכם, בעלי תפישת-עולם קומוניסטית.

כך, לדוגמה, השיר הראשון שנכתב בארץ בערבית במחאה על הטבח הנורא בכפר קאסם לא נכתב על-ידי משורר ערבי, אלא הווקא על-ידי משורר יהודי, הלא הוא דויד צמח: תחת הכותרת "סופ יעור" (הוא עוד ישוב), הקריש דויד צמח, פחות מתורשד אחרי הטבח, שיר זה ל"קרבנות כפר קאסם". הלהן קטעים ממנו בעברית הגם שהתיר גם גורע הרבה מן הרושם הפיזי של:

אמי אמי: איך אבי?

מדוע אינך עונה?

דממתך האימה מתחרידה

איך אבי?

— אמי, אמי, לי אינך משקרת

מדוע, איפוא, לא תדברי אמת?

ילדי השכנים מתלחשים:

הרגוה!

שם, ליד הגבול.

אבי, יודעת אני, לעולם לא ישוב

— כן, בתי, הוא לעולם לא ישוב

אך מדוע אינך נרדמת?

די בשאלות, די באנחות...

הישועה קרובה

...האינך זוכרת?

עם בקר זרמו המונים

ובראשם דגל אדם

שורות שורות צערו

וכפיהם המנון:

יום המאבק האחרון קרב

הסער כבר נשב

על העולם והוא זועף וגורף

והולם בעשק ובפושקים...

ואז עוד ישובו,

אב, וחבר נלכב

ואפילו אבי, אולי, ישוב

ובידי וז של ורדים

שאת נשימותינו בבשמים יסוף.

פעילות קומוניסטית

כמו ברשיה שבין האם לבתה בשירו של שאול טשרניחובסקי "בת הרב ואמה", ואולי אף בהשפעתו, בנה צמח את שירו על רושיה רומה: הוא בחר להציג את הטרגדיה של מאורעות כפר קאסם ב-29 באוקטובר 1956, שבהם נהרגו 43 מתושבי הכפר, כפי שהיא משתקפת מבעד לשיר. זה בין אם וכתה על הבעל והאב שמצא את מותו בין הרועי הטבח. ברקע השיר — תפיסת עולמו של המשורר: השאיפה לצדק חברתי, ונשיאת העיניים לעבר העתיד, לעבר הכרה שאין בה מעמדות, ולמען השלום בין העמים.

בשל קוצר היריעה לא אביא כאן דוגמות נוספות. אך ניתן לסכם כדלקמן: בשנות ה-50 נוצרה בישראל סיטואציה תרבותית מיוחדת, בעיקבות התרונות הארץ מן העליית הערבית הפלסטינית, ועקב היעלמותה הגמורה כמעט של הפטרות הערבית הפלסטינית. כל זה חלק של המידו רח התיכון. בעת ובוענה אחת עם מאמצי השקום של הספרות שפסקה, מאמצים שנעשו בעיקר על-ידי תרגי המיפלה הקומוניסטית, באה העלייה ההמונית של יהדות בכל, שהביאה עימה כיש רונות לא-מבוטלים בתחום היצירה בשלשון הערבית. יוצרים יהודים אלה היו נטועים עמוק-עמוק במורשת הערבית, ואף המוסלמית, בעיקבות תהי ליכות חשובים של תמורה והתחדשות, שעברו על יהדות בכל במשך מאת השנים שקדמה לעלייתה ארצה.

עם העלייה ההמונית של יהדות בכל עלו גם מרבית יוצרי היהודים, ולעיניהם התגלה חלל

תרבותי. זאת, למרות קהילה-הקוראים הרחב הן בקרב האוכלוסיה הערבית שנתורה בישראל והן בקרב יהודי ארצות ערב שעלו ארצה. התוצאה הטיבעית היתה שמשוררים יהודים אלה מצאו כר פורה להמשך יצירתם בלשון הערבית. וכך צמחה כאן תופעה תרבותית מיוחדת במינה: יוצרים יהודים, השולטים שליטה ללא מצרים בלשון הערבית, וכותבים כנגד המימסד היהודי, תוך שהם משמשים לפה למינסד הערבי הדומם בכורח הנסיבות ובכורח ההגבלות.

רובה של פעילות המחאה היהודית הזאת נכח לל, כאמור, במיסגרת הפעילות התרבותית של המיפלה הקומוניסטית בישראל, ששמה לה למטרה לשקם את ההרסות בתחום חייה-הרוח בעיקר בות מילחמת 1948. כל זאת תוך כדי הרגשת קו האחוה היהודית-ערבית. הסופר אמיל חביבי, מן הדברים הראשונים של המיפלה הקומוניסטית מאז שנות ה-50, אמר על כך בשנים ההן דברים שפיים גם לימינו אנו:

מחובתה של הספרות הערבית הלאומית בארצנו לנהל מערכה ללא פשרות כנגד הדיכוי הלאומי, לשאת אל ההמונים הערבים, כאן ובמדינות ערב, את דגל האחוה היהודית-ערבית, ולבטא את גילויי המאבק המשותף היהודי-ערבי בישראל, שהוא בסיסה של האחוה הזאת ושל עתיד היחסים היהודים-ערביים בחלק זה של העולם. שומה עלינו להבליט את האחוה בין הקומוניסטים היהודים והערביים ולשבח אותה ולהראות את סגולותיה הנעלות, את כבודה ומסירותה. החייאת תיפארת שיתוף-הפעולה הערבי-עברי לאורך ההיס-

אמנות

הגוף, הפר

הסמרטוט האדום

מחלתו הממושכת ופטיירתו של מנהלו האמנותי של מוסיאון חיפה, גבריאל תרמור, הותירה את רישומה כהגון בפעילותו של המוסד. אחרי תערוכת הליטוגרפיות הנרושה שהוקרשה לסלואדור דאלי והרגישה דווקא את תקופת השפל ביצירתו של האמן המנות, באה עתה תעי רוכת מיסגרות דקורטיביות, מיסגרות פשוטו כמשמעו, מעשה ידי האמן הירושלמי דויד (רודו) גרטיין; תערוכה של אמן שאינו נטול כישרון המתאימה אולי לאווירת תג הפורים, אך לא לאולמו המרכזי של מוסיאון עירוני שאיבד זה לא מכבר את מנהלו האמנותי, ועוד זמן רב קודם לכן — גם את דרכו האמנותית.

מה באמת עושים כאשר מאבדים את הקברניט, את המצפן ואת הרוח — בעת ובעונה אחת? לא. כאן לא יושיע אפילו המכון האוקיאנר גראפי שבמבואות חיפה.

לעומת זאת, כשאין שום מוצא אחר וכל עצה אבדה מומן, אפשר תמיד לסמוך על הדתיים. אלה לעולם לא יכזיבו. שהרי האיוולת — עץ חיים היא למחזיקים בה.

מטעמים אלה, מותר לשער, באה לעולם תעי רוכת הנוף בגלרית הצילום החדשה של המוסיאון, ובוצרותו של הצייר-הצלם החיפאי

שימחה שירמן: גוף ועוד גוף בתערוכת הגוף

אברהם אילת, שאך זה נתמנה אוצר מדור הצילום במוסיאון, בשכר הסימלי של שקל לשנה (כאן, אגב, ניסיון ברור לעקוף את חוק המוסיאונים הכולל קניימיה מחמישים לגבי בחירת אוצרים, ובהם מכירדחובה).

ואכן, תעלול הסמרטוט או המטלית האדומה לא הכזיב גם הפעם והדתיים, ובראשם סגן ראש העירייה משה שטטמן (החזית הרחית), עטו כפרים משולחניים לעשות לתערוכה נפשות — בעיתונות, ברדיו ובקרב (א"ה) גם בטלוויזיה, וכך נתקיים שוב הפתגם העתיק האומר כי בעת מצוקה, כשעטיני הפרה יבשים, כל התקווה תלוי יה בפר.

על מה יצא הקצף הפעם? הלא אין כאן לא דגדגן, לא בית-קברות שהיה לאתר ארכיאולוגי ואף לא רצועות של תפילין או שטיחים של גביר? ובכן, על הגוף, גוף בגימל רבתי. להראות גוף, ועוד על כתלים שאזוניים להם, ועוד גוף נשים עירומות, רחמנא ליצלן, ועוד בק"ק חיפה — הלא כל השומע יישום וישוק. ואם לא יישום — לפחות ישוק.

וכך הפך האוצר-בשקל, בך לילה, לאוצר המי דובר ביותר במדינה וגם לצדיק שמלאכתו נעשית, כידוע, בידי אחרים. וצירוף מיקרי, לא מרשים ולא הרפתקני במיוחד, של צילומים שכל המשותף להם הוא שפע זוויות צילום של גופות מעורטלים היה לתערוכה המדוברת ביותר במדינה.

לא שאין כאן כמה צילומים בעלי איכות וערך, כגון אלה של דורית וקרשטרום. אלא שאלה בט לים כאן בשישים בנוף השומם-קודר אשר מסכיב. לרוע המזל, גם הקטלוג היומני והיקר אינו מוסף, במיקרה זה, כי אם דווקא גורע. ובאמת מי

רוצה לשמוע טוב, ב-1989 למניינם של הערלים, שגופו של אדם, הוא הספינה שמאמצעותה חוצה האדם את נהר החיים?

ומי עוד יופתע לשמוע כי דויד קולט "גילה את גופו בהדרגה, ותעד בכל שלב את המציאות שנגלתה לפניו?"

אילו גילה לפחות — ואפילו רק בהדרגה — את שער גופם של כמה מפרנסי עירו, ובכללם פרנסי המוסיאונים שלה — ניהא. המציאות ש היתה מתגלית או לעינינו היתה בהחלט ראויה לתיעוד על הקיר.

בכלל, בהגדרת כוונות הם טובים מאוד, הצלמים הצעירים שלנו. הלוואי והיו טובים כל כך גם בצילומיהם (אלא אם כן גם כאן ידו של האוצר שנטל על עצמו גם את הניסוחים). שימו לב: "ענת גורל מארגנת צילום אולפן כביכול תיקני, אך מבטלת אותו באירונייה..."

אבל השאלה שהצופה יוצא ממנה, לאחר הצפייה הלא-מהנה במיסגרות נטולות הגוף וכ גופים חסרי המיסגרת, אינה קשורה דווקא באירגון "צילום אולפן כביכול תיקני" של הגברת גורל, כי אם רק בזה: האמנם תביא האירוניה המרה של הארון גורל לידו כך, שלאחר מות מנהלו והשתלטותה של העסקונה המקומית גם על מוסיאון חיפה, יילך אף הוא בדרך של התיאטרון העירוני אל האין התיקני כביכול.

הגופים לכך כבר קיימים וכמדומה — גם המיסגרות.

ושאלה מבהילה עוד יותר: אולי צודקים בכל זאת הפרים...

גרשון קניספל ■

תערוכה

כיסא, פינה של נוף

"איך אני מצויר? אני מתבונן סביבי. אני רואה שמיים, אני רואה עץ, בית, ציפור, אני רואה שהכל בסדר ואם הכל בסדר — למה לשנות? אני מצויר את מה שאני רואה." כך, בערך, שמעתי את רוכס בנה מברר על האקוורלים שלו. הרברים הללו, הנשמעים פשוטים משום כנותם ומשעי שעים כמו שרק רוכס בנה יודע לבטא, אינם פשוטים כלל כאשר יושב הצייר מול נייר לבן ובעזרת מיכחול וכמה עיגולי צבע מנסה לברוא מחדש את העולם.

בזה מצויר בנוף, אך איננו מעתיק אותו. אולי הוא מחקה איוו רוח אידיאית שלו, נוטל ממנו את מה שנפשו מבקשת למצוא בו. התוצאה: ציור צלול, מלא יופי ואור. להביט בעולם ולגלות את יופיו, זו תכונה של אופטימיסטים. כל מי שפגש את בנה לא יכול שלא להבחין בתכונה נדירה זו המצויה בדרך-כלל בבניאדם שלא איבדו את תמימותם.

גם לציוריו האחרים מצליח בנה להעניק איכר יות דומות. ציורים אלה שנעשו באטלייה ולא בטכנ, טכולים באותה ציבועניות שמה, רעננים מאוד. דומה שכל ציור נוצר מתוך אותה תחושה של התעלות, באותה התרגשות של הפעם הראד שונה. אין נגיעות מיותרות, אין עייפות, אין חזרה מייצג על אותו ציור. והרי כבר ידענו מזמן שכרי ליצור אמנות טובה אין צורך להמציא נושאים חדשים. כיסא, פינה של נוף, דמויות — זה מספיק. כמו שזה הספיק לגדולי הציור בכל הדור רות. כראי ואפשר לראות את תערוכת הציורים בגלריה טאץ' וד, תערוכה של בראמן, צעיר ניצח.

בוקר באן

מה עושים קרוב ל-300 בניאדם בשבת, בין הבוקר לצהריים? חישבו על אפשרו כוז: שרים. ולא סתם שרים, שרים באך. ולא סתם על פי הזיכרון, אלא מתוך תווים. ולא באמבטיה הביתית, אלא בחמאם ביפו. הזמרים החובבים הללו, תל-אביבים ואחרים, נענו לניצוחו של מיכאל שני ושור כוראלים מתוך קנטטות ומתוך מחיאוס פאסיון וקטע מתוך המנוסיפקט והיו מרוצים. המקלה הקאמרית של תל-אביב, גם גנני אחראי על הקמתה וטיפוחה, פוזרה בקהל, תמכה בו וניתבה את הקולות המהוססים אל דרד המלך. שני מקווה להעצים את החוויה השירית ולהזמין בעתיד, נוסף לפסנתרנית המלווה, גם גנני כליינשיפה וכלי-קשת. האירוע הלא-מכופתר ועל כן סימפטי ייפרך אחת לשבועיים. לאחריו אפשר יהיה לצאת אל השמש והים ואל המראות של יפו המשוחזרות ולקנה את הבוקר באחת המיסעדות. מה דעתכם?

ש.ב. ■